
МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.147:373.5.011.3-051(045)
DOI 10.31654/2663-4902-2020-PP-3-8-19

Кононко О. Л.

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри лшкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

**ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ДОСВІД МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
СУТЬ, АКТУАЛІЗАЦІЯ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ**

У статті обґрунтовано суть поняття "індивідуальний досвід" як особистісний інтеграл, до складу якого входять знання, уміння, навички, звички, система цінностей. Констатовано, що показниками сформованості індивідуального досвіду майбутнього фахівця дошкільної освіти та ефективної організації освітнього процесу в університеті слугує цілісна адекватна наукова картина світу як система уявлень про загальні принципи та закони світобудови й своє місце у ньому. Досвід кваліфікується як похідна життєдіяльності особистості, а основним здобутком виступає її творча діяльність. Презентовано авторську типологію індивідуального досвіду майбутнього педагога, до складу якої увійшли основні чотири типи: духовно-системний, персоналізований, продуктивно-технологічний і адаптивно-прагматичний. Критеріями розподілу на типи індивідуального досвіду слугували: продуктивність життя і діяльності, розвиток самосвідомості, характер мотивації, базові якості особистості. Встановлено, що представники духовно-системного типу творчо підходять до розв'язання завдань планетарного масштабу; персоналізованого – спрямовані на задоволення своїх індивідуальних та соціальних потреб; продуктивно-технологічного – прагнуть освоїти технології, що забезпечують продуктивність; адаптивно-прагматичного – намагаються безпечно функціонувати в межах звичних приписів у вузькому життєвому просторі. Вказані типи індивідуального досвіду визначають сенс буття, домінуючі цінності, стиль діяльності та спосіб життя. Важливими завданнями професійної підготовки майбутніх педагогів у закладі вищої освіти є актуалізація в освітньому процесі власного досвіду кожного студента, усвідомлення ним своїх особливостей, розуміння необхідності оновлювати власний досвід, враховувати життєві реалії, визнавати пріоритет духовного розвитку. До психолого-педагогічних умов оптимізації освітнього процесу віднесено: розширення знань студентської молоді за рахунок збільшення інформації планетарного масштабу, посилення духовної складової у викладанні дисциплін гуманітарного і художнього циклів; наближення змісту освіти до сучасних реалій, формування адекватної картини світу та Я-концепції; створення креативно насиченого середовища, уникнення стереотипів; забезпечення балансу базової освітньої інформації і розвитком відкритості новому; плекання свідомого ставлення до життя, окультурення потреб, розвиток рефлексії, сприяння усвідомленню доцільності змін індивідуального досвіду.

***Ключові слова:** досвід, картина світу, типологія індивідуального досвіду, умови розвитку індивідуального досвіду майбутнього педагога.*

Постанова проблеми. У сучасному житті з його надмірною плінністю, непередбачуваністю, невизначеністю перспектив, домінуванням безлічі упереджень, особливості значущості набуває розвиток у майбутнього педагога індивідуального досвіду – базової системи знань і умінь, власних переконань, позитивних звичок, ціннісних орієнтацій, здорового глузду, компетентної поведінки.

Організація освітнього процесу у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя базується на сприйнятті індивідуального досвіду студента як *ключового елементу його особистісного зростання*, запоруку стійкості до негативних впливів середовища і життєвих криз. Завдяки йому майбутній фахівець самовизначається у стресовій ситуації, приймає власні рішення, впевнюється в їх доцільності. Індивідуальний життєвий досвід слугує для майбутнього фахівця *провідником у реальність*. Власний досвід розважливого студента базується на серії спостережень й експериментальних перевірок, закріплюється, з часом міцнішає, залишається надовго, сприяє внутрішній узгодженості й зв'язності життєвих вражень, усуває існуючі протиріччя, допомагає розв'язувати складні ситуації, слугує основою формування власної професійної позиції, життєвої філософії як способу бачення себе і світу.

Важливо, щоб з часом особистий досвід зазнавав певних змін, обумовлених накопиченням сучасної інформації, оволодінням молодого людиною новими знаннями, уміннями, трансформацією системи цінностей. Відповідність індивідуального досвіду реаліям засвідчується її адекватною, несуперечливою, науково обґрунтованою картиною світу. Цілісна система уявлень про загальні принципи і закони світобудови, заснована на сукупності знань, умінь, навичок, звичок, цінностей (тобто, досвіді), становить наукову картину світу молодій людині. Адекватна наукова картина світу виступає важливим показником ефективності освітнього процесу і водночас продуктивності особистого досвіду майбутнього фахівця.

Актуальність дослідження проблеми обумовлена браком вітчизняних праць означеного напрямку, складністю феномену "досвід", який, з одного боку, слугує важливою опорою у процесі адаптації особистості до нових умов життя, з іншого – потребує постійного оновлення. За швидкого темпу розвитку суспільства минулий досвід з часом стає недостатнім, може гальмувати прогресивне рішення нових проблем. Однак особистий досвід як сукупність базових знань, умінь, навичок, звичок, життєвих досягнень, ціннісних орієнтацій складає основу успішної реалізації компетентнісного підходу в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дефініція "досвід" знаходиться на стику наук – філософії, психології, педагогіки, соціології. Як інтегральна категорія, досвід є способом пізнання дійсності, заснованим на безпосередньому, чуттєвому практичному освоєнні, слугує важливим джерелом інформації як про зовнішній світ, так і про внутрішнє життя людини. Досвід – це практично засвоєна сукупність знань, умінь, навичок, звичок, цінностей, отриманих у результаті практичної взаємодії із зовнішнім світом та власним "Я". Досліджуючи "досвід" як педагогічну категорію, Р. Богданова виділяє п'ять його компонентів: *пізнавально-світоглядний, духовно-моральний, соціально-громадянський, емоційно-вольовий, створювально-перетворювальний*. Автор підкреслює важливість їх взаємодії, взаємопроникнення, розв'язання протиріч, що виникають між ними [2].

О. Лактіонов пропонує категорію "досвід" звизити до цілеспрямованої суб'єктної діяльності. Водночас автор підкреслює: індивідуальний досвід – це не лише наукова проблема, але й питання життєбудови особистості, визначення нею системи координат, масштаб доцільних на певному етапі життєвого шляху проявів активності, усвідомлення свого місця у світі. О. Лактіонов зазначає: потребує дослідження, у першу чергу, частина змісту досвіду суб'єкта соціальної практики, включена в його створювано-конструктивну діяльність. Згідно підходу автора, життєвий успіх забезпечується здатністю суб'єкта будувати й задіювати конструктивні програми поведінки. У контексті сказаного актуалізується завдання конституювання і конструювання стратегії життєвого шляху молодій людині, набуття нею нового досвіду як технологічного каркасу соціальної компетентності [8].

Згідно методологічної установки К. А. Абульханової-Славської, досвід – похідна життєдіяльності, а основним здобутком виступає виключно творчо-перетворювальна діяльність особистості. До найбільш характерних особливостей творчої людини

автор відносить потребу, здатність, внутрішню готовність до освоєння нового життєвого досвіду. Як зазначає автор, виховання інноваційності як особистої установки, розвиток у молодій людині здатності освоювати технології творчих видів діяльності залишається актуальним завданням педагогіки дорослих. Отже, освітнє середовище має бути креативно насиченим, а життєтворчі завдання, які потребують розв'язання, складними [1].

Оперуючи поняттям "досвід", фахівці використовують низку близьких за змістом понять. Визначаючи суть поняття "життєвий досвід", Н. Свиніна, Ю. Сенько, В. Тамарін, Ю. Швалб характеризують його як *здатність людини розв'язувати життєві задачі різного змісту і складності*. Застосовуючи поняття "особистий (власний) досвід", Г. Зеленцова, В. Сериков акцентують увагу на спроможності особистості приймати власні рішення з приводу побаченого, почутого, зрозумілого, пережитого. Вживаючи поняття "суб'єктний досвід", І. Якіманська підкреслює важливість правильної організації процесів пізнання людиною оточуючого світу та самої себе, збагачення життєдіяльності в цілому та різних видів діяльності зокрема. Застосовуючи поняття "особистісний досвід", А. Артюхіна, О. Великанова, О. Островський, концентрують увагу на створенні сприятливих умов для виконання особистістю своїх основних функцій, визначених природою та призначенням. У понятті "індивідуальний досвід" підкреслюють значущість накопичених результатів пізнання, *здобутих в особистій практиці, завдяки власному досвіду та засвоєним елементам об'єктивного досвіду людства*.

Індивідуальний досвід майбутнього фахівця збагачується як його власною практикою, самостійною життєдіяльністю, так і за рахунок залучення до надбань виробленої людством культури. Підкреслюючи важливість балансу внутрішніх і зовнішніх детермінант розвитку особистого досвіду, доцільно вдатися до висловлювання Г. Костюка, згідно з яким розвиток не є прямим результатом навчання. Тільки розуміючи розвиток особистості як її *саморух*, можна успішно керувати цим процесом [6].

Згідно підходу В. Кременя, навчальний процес вищого закладу освіти до сьогодні орієнтований переважно на засвоєння студентами, у кращому випадку творче, певної суми знань. Автор зазначає: ця функція залишається однією з важливих, проте головними завданнями сучасної вищої освіти є навчання молоді *самостійному оволодінню новою інформацією, використанню здобутих знань у своїй практичній діяльності*. Щоб залишатися ефективною у багатоманітному полі спілкування і впливів, особистість має бути *самодостатньою*. Тому на часі – надання студентській молоді допомоги в конструюванні й реалізації *оптимального шляху пізнання і розвитку на основі індивідуальної сутності* [7].

Особливість набуття особистістю індивідуального досвіду полягає у тому, що він формується лише завдяки її власним зусиллям, переживанням, у результаті власних спроб і помилок. Цим В. Сериков підкреслює роль дієвого компоненту досвіду, важливість формування в особистості прагнення прожити своє *власне життя*, а не запропоновану ззовні його ідеальну модель, схему. Вибудовуючи стратегію свого життя, здійснюючи власні вибори, молода людина формує свій унікальний досвід. Індивідуальний досвід, побудований на основі взаємодії з оточуючим світом, є зовнішнім досвідом; взаємодія із своїм внутрішнім світом, пов'язана із рефлексією, самопізнанням, є внутрішнім досвідом. Як резюмує В. Сериков, досвід є інтеграцією наявного досвіду з новим знанням на основі рефлексивної діяльності суб'єкта, отриманим завдяки практичній взаємодії з об'єктами оточуючої дійсності на трьох рівнях – когнітивному, технологічному, орієнтаційному за збереження позитивного емоційного фону [10].

До основних характеристик індивідуального досвіду С. Христофоров відносить:

- *унікальність* (визначається належністю конкретній людині з її індивідуальними особливостями, історією життя, світоглядною позицією, неповторністю життєвого світу);
- *інтерактивність* (проявляється у практичній взаємодії особи із зовнішнім світом, в її суб'єктній позиції, в активному нарощуванні власного досвіду, в оволодінні його технологічним компонентом, способами взаємодії та послідовністю операцій, тобто алгоритмом);

- *емоційність та зв'язок з ментальністю*: пізнання відбувається через переживання подій життя; вони інтерпретуються, внутрішньо усвідомлюються, закарбовуються;
- *аксіологічність*: у досвіді присутній моральний аспект; досвід пов'язаний з ціннісними орієнтаціями особистості, з оцінками і виборами, з прийняттям власних рішень, із світоглядною позицією; на основі цінностей виникають ставлення, які проявляються в інтеракції;
- *полюсність*: досвід поділяється на позитивний і негативний, пов'язується із досягненнями і поразками; перший – підтримує і стимулює; другий – орієнтує, повчає, активізує пошук, мобілізує на долання перешкод, загартовує;
- *темпоральність та зв'язок з креативністю*: досвід народжується у теперішньому, пов'язаний з минулим часом, спрямований у майбутній; зіткнення з проблемною або конфліктною ситуацією стимулює пошук нових шляхів її творчого розв'язання, спонукає до креативності, породжує новий досвід, новий алгоритм дій [11].

Уперше актуалізував проблему суб'єкта досвіду Л. Виготський, увівши в обіг поняття "досвід індивідуальної життєдіяльності". Автор зазначив, що досвід у життєвому процесі включений у саморегуляцію активності людини. Відомий фахівець констатував, що звернення досвіду у майбутнє пов'язане із синтезуючою здатністю мозку і творчою діяльністю людини. Отже, мозок не лише зберігає і відтворює попередній досвід, але й комбінує, творчо переробляє, з елементів попереднього досвіду створює нові ідеї і нову поведінку. Саме творча діяльність людини перетворює її на істоту, звернену у майбутнє і здатну створювати та видозмінювати своє теперішнє.

За даними дослідження В. Закревського, процеси інтеграції соціально-історичного досвіду у внутрішній світ особистості, включення "досвідних утворень" у поведінкові програми і саморегуляцію активності людини, формування в неї у повсякденній життєдіяльності здорового глузду залишаються до сьогодні недостатньо дослідженими. Згідно підходів фахівця, нова парадигма сучасної освіти може народитися лише на шляху інтеграції культури, безпосереднього життєвого поля й індивідуального досвіду особистості. В. Закревський зазначає: в умовах трансформації життя сучасної людини з особливою гостротою постає питання моральності індивідуальної життєдіяльності, поєднання індивідуалістичної і колективістської спрямованості [4].

Оперуючи поняттям "індивідуальний життєвий досвід", Ю. Швалб тлумачить його як відносно самостійну одиницю, що функціонує як саморозвивальна система. Життєвий досвід розглядається як процес і результат накопичення знань, умінь, навичок, що полегшує взаємодію особи із світом. На відміну від більшості фахівців, Ю. Швалб стверджує, що життєвий, тобто індивідуальний досвід, як правило, не виникає внаслідок здійснення помилкових дій й отримання негативних переживань. Автор вважає, що індивідуальний досвід виникає внаслідок позитивних результатів спроб і помилок і виконує захисну функцію.

За даними досліджень вказаного автора, формування конструктів життєвого досвіду принципово відрізняється від формування знань, умінь і навичок. На думку Ю. Швалба, життєвий досвід завжди емоційно насичений, ціннісно визначений у той час як знання, уміння і навички безособові. Фахівець стверджує, що індивідуальний досвід проявляється переважно у трьох формах: описі цілісної ситуації, описі способу дії та описі особистісних цінностей. Відповідно він умовно виділяє три типи досвіду: *ситуаційний*, *діяльнісний* та *особистісний*. Інтеграція фрагментів досвіду, зниження їх суперечливості призводить до набуття досвідом рис системності і перетворення на "життєву філософію" [12].

Вивчаючи феномен суб'єктного досвіду та його вплив на особистісне зростання, О. Шереметьєва розуміє під ним властиву людині організацію розумової і практичної діяльності, яка уможливує самостійну діяльність і взаємодію з людським довкіллям. На думку автора, важливим джерелом суб'єктного досвіду є освітній процес. О. Шереметьєва зазначає, що традиційний підхід до освіти передбачає передачу суспільно-історичного досвіду відірвано від суб'єктного досвіду молодій людині. На її думку, освіту слід кваліфікувати не лише як процес передачі молодому поколінню накопиченого суспільством досвіду, але і як процес його *узгодження* з суб'єктним досвідом [13].

Індивідуальний досвід, носієм якого є кожна людина, І. Якиманська називає суб'єктивним, або особистим досвідом. Терміном "суб'єктивний досвід" фахівець підкреслює його належність конкретній людині як носієві власної біографії, неупередженого діяча з власним світоглядом, системою цінностей, перетворювальною активністю. На думку автора, суб'єктивність проявляється у вибірковості, способах переробки інформації, ціннісному ставленні до об'єктів пізнання. І. Якиманська акцентує увагу на двох сторонах індивідуального досвіду: соціальній – зовнішній і потребовій – внутрішній. Науковець інтерпретує суб'єктивний досвід як поліфункціональний.

Відомий фахівець підкреслює важливість досвіду пережитої поведінки, в якому людина дає собі звіт про власні можливості, проявляє обізнаність з правилами організації свого ставлення, засвідчує значущі для неї цінності, усвідомлює, чого вона хоче. На думку Якиманської, засвоюючи новий зміст, вона не лише отримує наукову інформацію, але й перетворює її на основі власного досвіду. Тобто будує *суб'єктивну модель пізнання*, в яку включає не лише логічно суттєві, але й особистісно значущі ознаки об'єктів пізнання. Відомий фахівець виділяє такі компоненти індивідуального досвіду суб'єкта: предмети, уявлення, поняття, операції, прийоми, правила виконання розумових і практичних дій, емоційні коди, особистісні смисли, цінності, установки, стереотипи [14].

Близьким до схарактеризованої вище компонентної структури індивідуального досвіду, є узагальнення О. Осницького. Досліджуючи проблему розвитку саморегуляції на різних етапах професійного самовизначення, автор виділяє такі взаємопов'язані його компоненти: ціннісний досвід, досвід рефлексії, досвід звичної активізації, операційний досвід, досвід співпраці [9].

У контексті проблеми індивідуального досвіду майбутнього фахівця заслуговує на увагу концепція С. Дружилова, в якій професіоналізм тлумачиться як процес і результат реалізації людиною *свого індивідуального ресурсу*. До складу ресурсу автор вводить її індивідні, суб'єктивні та особистісні характеристики. Згідно даної концепції, професіоналізм є процесом формування моделі професійної діяльності і самосвідомості людини. Автор підкреслює особливу роль у формуванні професіоналізму *ціннісно-смислової складової індивідуального ресурсу*. Важливо, що професійна діяльність кваліфікується фахівцем як *система відносин із світом*, як процес інтеріоризації нормативної моделі професії в індивідуальну концептуальну модель [3].

Оперуючи поняттям "професійний досвід", Ф. Ісмагілова його характерною ознакою називає зміст, затребуваний у сучасних ринкових умовах. Автор зазначає: професійний досвід перетворюється сьогодні на основний чинник високої конкурентоспроможності та мобільності молодшої людини і проявляється в активному ставленні до власного досвіду, його рефлексії, усвідомленні того, що його цінність непостійна, в умінні диференціювати суб'єктивну цінність досвіду для себе і його об'єктивне значення на ринку праці [5].

Мета статті полягає у сучасній інтерпретації дефініції "індивідуальний досвід", характеристиці авторської типології індивідуального досвіду, визначенні психолого-педагогічних умов актуалізації та розвитку власного досвіду майбутнього фахівця дошкільної освіти.

Виклад основних матеріалів. Вихідним положенням дослідження слугувала ідея, що показником ефективного впровадження в освітній процес закладу вищої освіти компетентнісного підходу виступає сформованість у студентської молоді *індивідуального досвіду*, набуття нею такої інтегральної якості як *"досвідченість"*. Досвід як динамічна інформаційна система включає відомості про зовнішній об'єктивний світ та внутрішнє життя особистості. Він є категорією суб'єктивною, наповненою особистісним смислом, визначає стратегію життя, успішність освітньої діяльності студента.

Оперуючи поняттям "індивідуальний досвід", виходимо з розуміння, що індивідуальний є особистим, властивим лише конкретному студенту ресурсом. У дослідженні базовими виступають такі основні положення провідних фахівців:

1. Досвід вирізняється структурно-динамічним, системним характером; виступає єдністю знань, умінь, навичок, звичок, переживань, ставлень особистості. Він включає змістові, операційні та особистісні компоненти.

2. Досвід характеризується, перш за все, унікальністю, самоцінністю, усвідомленістю, продуктивністю.

3. Сформованість досвіду особистості засвідчується рівнем її сприймання, інтерпретації й оцінки дійсності; здатністю зберігати, упорядковувати, переробляти і перетворювати набуту та нову інформацію; наявністю адекватного образу світу та власного "Я".

4. Процес формування суб'єктного досвіду майбутнього фахівця пов'язаний з його здатністю "вбудовувати" своє буття з позиції власної системи координат.

5. Важливими елементами досвіду виступають: **регулятивний** (забезпечує успішність контролю за діяльністю і поведінкою, здатність уникати шаблонів та виявляти креативність); **ціннісний** (пов'язаний з формуванням інтересів, моральних норм, ідеалів, переконань; з розвитком совісті як внутрішньої етичної інстанції); **рефлексивний** (актуалізує здатність співвідносити свої дії, вчинки, результати діяльності з очікуваними реакціями значущих людей).

Розширення, урізноманітнення, окультурення й широке використання в освітньому процесі вказаних вище елементів досвіду визначають стратегію організації педагогічної діяльності в сучасних умовах. Опікуючись у процесі професійної підготовки педагогічних кадрів проблемою розвитку у студентської молоді особистого досвіду, варто брати до уваги його безпосередній зв'язок з **культурою**. В контексті сказаного особливої значущості набуває використання сучасних технологій освоєння особистістю дійсності, прийоми і способи отримання нею інформації про світ та саму себе. Адже саме у культурному контексті формуються її світоглядні установки, способи орієнтації у довікллі, смаки та життєві ідеали.

Під **індивідуальним досвідом** майбутнього фахівця дошкільної освіти розуміється *сукупність накопичених ним результатів пізнання, здобутих в особистій практиці завдяки власному досвіду здійснення певних операцій, дій, діяльності, а також засвоєним елементам об'єктивного досвіду людства, виробленої культури*. Індивідуальний досвід студента тією чи іншою мірою актуалізується в освітньому процесі, збагачуючи як його самостійну пошуково-дослідну практику, так і долучаючи до створеної людством системи цінностей, до матеріальних і духовних надбань суспільства. Важливим результатом набутого майбутнім фахівцем індивідуального досвіду і показником ефективності освітнього процесу у закладі вищої освіти є сформованість *адекватної картини світу* як життєвого орієнтиру.

У дослідженні обґрунтовується вплив індивідуального досвіду як важливого ресурсу особистості на її професіоналізацію. Професіоналізм кваліфікується як процес і результат реалізації індивідуального ресурсу молоді. Наголошується, що індивідуальні ресурси детермінують процес розвитку професіоналізму майбутніх фахівців.

Критеріями оцінки сформованості у майбутніх фахівців дошкільної освіти індивідуального досвіду слугували: продуктивність життя і діяльності, розвиток самосвідомості, мотивація, особистісні якості і властивості. В таблиці 1 схарактеризовано показники кожного з означених вище критеріїв.

Таблиця 1

Характеристика критеріїв і показників оцінки типу індивідуального досвіду майбутніх фахівців дошкільної сфери

№	Критерії	Показники
1	2	3
1.	Продуктивність життєдіяльності	Висока працездатність, уміння за мінімальних витрат досягати високих якісно-кількісних результатів; здатність свідомо планувати, уміло організовувати діяльність, долати перешкоди, досягати кінцевої мети оптимальними зусиллями у короткий термін; уміння надавати перевагу новим, складним, творчим завданням; прагнення реалізовувати свої потенційні можливості; застосовувати набуті знання та уміння у нових умовах життя, приймати відповідальні рішення, діяти компетентно, проявляти майстерність.

Продовження таблиці 1

1	2	3
2.	Розвиток свідомості та самосвідомості	Адекватна самооцінка, орієнтація у власних чеснотах та вадах; ціннісне ставлення до себе й інших людей; розвиток самоконтролю та саморегуляції поведінки і діяльності; сформованість почуття власної гідності; свідоме ставлення до вибору професії, педагогічна рефлексія, розвиток наукового світогляду, адекватної картини світу; усвідомлення свого місця в житті та його сенсу.
3.	Характер мотивації	Переважання духовних прагнень над матеріальними; баланс індивідуальних (самовиразитися, самоствердитися, самореалізуватися) та соціальних потреб (посісти певний статус у референтній групі, презентувати свої здібності, бути корисною людям, закладу освіти, державі; відчуття задоволеності життям, прагнення до самовдосконалення.
4.	Базові якості особистості	Самостійність, відповідальність, допитливість, організованість, оптимістичність, гідність, упевненість у собі, гідність, толерантність, справедливість, комунікабельність, креативність, совісність.

Базуючись на означених вище критеріях і показниках, розроблено авторську типологію індивідуального досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти, до складу якої віднесено чотири основні типи: *одухотворено-системний, персоналізований, продуктивно-технологічний* і *адаптивно-прагматичний*. У таблиці 2 деталізовано особливості розвитку свідомості і поведінки представників кожного типу.

Таблиця 2

Характеристика типів індивідуального досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти

ТИП ДОСВІДУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
1	2
Одухотворено-системний	Вирізняється системним підходом до життя, до оцінок ситуацій, досягнень, вчинків, якостей. Прагне досконалості. Мислить масштабами Всесвіту, оперує поняттями "віра", "дух", "душа", "совість", "відданість", "планета", "екологія", "космос", "вічність" тощо. Усвідомлює себе як єдине ціле з усім суцям. Орієнтується у житті на найвищі цінності – істину, добро, красу, високе призначення людини, сенс життя. Прагне бути корисним людям, закладу вищої освіти, державі, людству загалом; реалізує наміри у конкретних діях. Надає перевагу творчій активності. Свідомо ставиться до життя та професійної діяльності, володіє педагогічною рефлексією. Прагне змінити світ на краще, має високий творчий потенціал, продукує оригінальні ідеї, створює духовні цінності. Вирізняється високою культурою. Задоволений життям. Відчуває потребу в пізнанні, самопізнанні, самовдосконаленні, пошуку істини, покращанні

Продовження таблиці 2

1	2
	<p>довкілля. Самостійний, здатний до самопокладання відповідальності, допитливий, організований, упевнений проте надміру унормований, оптимістичний, з почуттям власної гідності, толерантний, совісний, комунікабельний, креативний. Картина світу адекватна, збалансована, складна, динамічна. Домагання високі, самооцінка адекватна.</p> <p>Життєве гасло: "Я можу змінити світ і себе на краще!"</p>
<p>Персоналізований</p>	<p>Прагне реалізувати свій природний потенціал, актуалізувати набутий досвід, проявити себе у колі значущих людей, посісти високий статус у соціальній групі, самоствердитися в ній. Намагається за усяку ціну досягти успіху, певних стандартів якості, отримати схвалення авторитетних людей. Честолюбний, прагне популярності, намагається справити враження, бути в центрі уваги. Індивідуальні потреби поєднані з соціальними, проте здебільшого домінує прагнення домогтися особистих переваг. Отримує задоволення від визнання своєї особливості, неповторності. Домагання високі, самооцінка позитивна з тенденцією до завищення. Усвідомлює свої чесноти і вади. У спілкуванні вибірковий, домагається особливих ролей, прагне бути лідером. Посідає здебільшого активну конструктивну позицію. В ситуаціях конкуренції, конфлікту може поводитися деструктивно, надміру емоційно, не контролювати і не регулювати свою поведінку. Здебільшого самостійний, організований, відповідальний, упевнений (іноді самовпевнений), креативний, вибірково толерантний. Орієнтується переважно на задоволення індивідуальних потреб і інтересів. Задоволений життям частково. Картина світу адекватна, науково обумовлена, проте дещо трансформована.</p> <p>Життєве гасло: "Найважливіше – заявити про себе світу!"</p>
<p>Продуктивно-технологічний</p>	<p>Працездатність вельми висока. Виявляє інтерес до різних способів дій, технологій, нових матеріалів та інструментів, водночас нормативно спрямований. За мінімальних витрат часу і зусиль намагається досягти певних результатів діяльності. Практично умілий, вправний, проте часто діє механічно, без ризику, недостатньо старанно. Використовує інструментальний підхід в освоєнні світу, але рідко авторизує себе. Процес, технологія досягнення мети важливіші за власний розвиток. Зазвичай опікується не стільки досягненням високих стандартів якості й оригінальності продукту, скільки дотриманням необхідних вимог, інструкцій, звичних алгоритмів дій, кліше. Мотиви доведення розпочатого до кінця, отримання реального продукту праці й схвалення значущих людей важливіші за потребу самовираження. Самооцінка поміркована, іноді занижена. Організованість на початку діяльності вища за кінцеву. В ситуаціях невизнаності, зіткнення з новим, незрозумілим, складним зазвичай</p>

Продовження таблиці 2

1	2
	<p>втрачає упевненість, дратується, звертається за допомогою, може скопіювати зроблене іншими, вдається до хитрощів. Спрямованість активності нестабільна, коло спілкування ситуативне. Допитливість, відповідальність, толерантність проявляються час-від-часу, радше за зовнішньої стимуляції. Картина світу в цілому адекватна, проте схематизована, звужена.</p> <p>Життєве гасло: "Правила існують, щоб ми їх виконували!"</p>
<p>Адаптивно-прагматичний</p>	<p>Прагматичний, переважає споживацька активність, орієнтується передусім на буденні цілі і задачі, на задоволення, егоїстичних інтересів, досягнення матеріальної вигоди, сімейного благополуччя, фізичного здоров'я, фінансової спроможності, знаходження надійного місця роботи. Пізнавальна активність, організованість, професіоналізм розвинені недостатньо, мотивація досягнень знижена. Кругозір вузький, обмежений. Задовольняється посередніми результатами діяльності. Основний мотив поведінки – добре адаптуватися до необхідних вимог і умов життя, уникнути неуспіху, дотримуватися соціальних регламентів. Ставлення до світу недовірливе, коло спілкування вузьке, невизначене, часто перебуває наодинці. Прагнення самовиразитися розвинене слабо. Намагається залишитися у тіні, поводить себе здебільшого відсторонено, уникає конфліктів, складних завдань, невизначених ситуацій. Самооцінка й очікування занижені, залежні від оцінних суджень авторитетних людей. Радше функціонує, ніж проживає повноцінне життя. Своім життям незадоволений. Звинувачує в усьому обставини та інших людей. Несамостійний, недостатньо організований і відповідальний, здебільшого байдужий до інтересів оточуючих. Картина світу спрощена, схематична, неадекватна.</p> <p>Життєве гасло: "Життя у широкому світі небезпечно! Життя у мушлі надійніше".</p>

Резюмуючи сказане, можна кваліфікувати представників духовно-системного типу як *духовно наповнених*, здатних виходити за межі власних інтересів; персоналізованих – як орієнтованих *на задоволення особистих потреб у соціумі*; продуктивно-технологічного – як налаштованих *на освоєння корисних для життєдіяльності технологій*; адаптивно-прагматичного типу – як *орієнтованих на безпечне функціонування у межах звичних приписів*. Отже, перші проявляють у своєму особистому і професійному житті інтерес до проблем *планетарного масштабу і життя у широкому макрокосмі*, другі – до *власного "Я"*, треті – *технологічних аспектів діяльності*, четверті – до *функціонування у закритому мікркосмі*.

Визначаючи психолого-педагогічні умови актуалізації та збагачення індивідуального досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти, кваліфікуємо його як *своєрідну призму*, крізь яку вони дивляться на світ, визначають своє місце в ньому. Власний досвід – це *внутрішня опора* для вибору молоддю стилю свого життя, системи цінностей, домінуючої мотивації. В контексті сказаного в процесі підготовки педагогічних кадрів слід акцентувати увагу на трьох таких першорядних питаннях: формуванні у майбутніх фахівців життєдайного ставлення до світу в цілому;

навчанню умінню визначати своє місце і призначення в ньому; залученні до пізнання та прогресивного перетворення світу та власного індивідуального досвіду.

З метою реалізації вказаної вище стратегії у процес підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя упроваджуються такі психолого-педагогічні умови:

1. *Розширюються знання молоді за рахунок збільшення інформації планетарного масштабу, посилено духовну складову у викладанні дисциплін гуманітарного і художнього циклів.*

2. *Зміст освіти наближується до сучасних реалій, у студентів формується адекватна картина світу та Я-концепція, заохочується і підтримується вироблення індивідуальної стратегії життєтворчості.*

3. *Створюються креативно насичене середовище, проблемні ситуації, завдяки чому студенти вправляються в умінні розв'язувати складні завдання оригінальними способами й уникати стереотипів.*

4. *Забезпечується баланс між розкриттям базової освітньої інформації та розвитком у молоді відкритості новому.*

5. *Плекається свідоме ставлення студентів до життя та професійної діяльності, окультурюються їхні потреби, розвивається рефлексія, актуалізується усвідомлення доцільності змін індивідуального досвіду.*

Кожна з означених вище умов важлива сама по собі, проте викладачі кафедри дошкільної освіти намагаються упроваджувати їх комплексно, пов'язувати кожну з усіма іншими, забезпечувати багатовимірний вплив на свідомість і поведінку майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Висновки. У дослідженні встановлено, що індивідуальний досвід майбутнього фахівця дошкільної освіти у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя кваліфікується як особистісний інтеграл і важливий ресурс, реалізація якого сприяє повноцінному професійному становленню молоді. Важливим показником актуалізації та збагачення індивідуального досвіду студентської молоді, його ефективної інтеграції у суспільно-історичний досвід виступає цілісна й адекватна картина світу. Розробка авторської типології індивідуального досвіду студентської молоді уможливило визначення комплексу психолого-педагогічних умов оптимізації освітнього процесу, спрямованого на розвиток у неї індивідуальної свідомості та компетентної поведінки. До них віднесено зокрема: посилення духовної складової змісту дисциплін гуманітарного циклу, формування адекватної картини світу та Я-концепції, створення у закладі вищої освіти креативного середовища, забезпечення балансу базової освітньої інформації з розвитком відкритості новому, плекання у студентів свідомого ставлення до життя та обраної професії, сприяння розумінню доцільності оновлення індивідуального досвіду.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. Москва: Мысль, 1991. 229 с.
2. Богданова Р. У. Теоретико-педагогические основы развития творческой индивидуальности субъектов образования: дисс. ... докт. пед. наук. Москва, 2000.
3. Дружилов С. А. Индивидуальный ресурс человека как основа становления профессионализма: монография. Воронеж: Научная книга, 2010. 260 с.
4. Закревский В. Э. Индивидуальный опыт – междисциплинарный подход. *Время культуры и опыт личности*. 10–11 август, 1995. Одеса: Одеський облвиконком, 1995. С. 94–96.
5. Исмагилова Ф. С. Профессиональный опыт специалистов и управление им в условиях формирования рыночной экономики: дисс. ... докт. пед. наук, 2000. 382 с.
6. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості. Київ: Рад. школа, 1979. 608 с.
7. Кремень В. Г. Якісна освіта: нові вимоги часу. *Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць до 15-річчя АПН України: у 2 т.* Київ: Педагогічна думка, 2007. Т. 1. Теорія та історія педагогіки. С. 3–24.
8. Лактионов А. Н. Координаты индивидуального опыта. Харьков: Бизнес-Информ, 1998. 492 с.
9. Осницкий А. К. Проблемы исследования субъектной активности. *Вопросы психологии*. 1996. № 1. С. 1–19.

10. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. Москва: Логос, 1999. 272 с.
11. Христофоров С. В. Дефиниция опыта в педагогике: сущностные характеристики. *Известия РГПУ имени А. И. Герцена. Серия "Педагогика"*. 2006. С. 46–53.
12. Швалб Ю. М. Життєвий досвід як проблема психології свідомості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Психологія"*. 2010. № 913. Вип. 44. С. 178–181.
13. Шереметьева О. В. Преобразование субъектного опыта студентов как методическая задача подготовки будущих учителей начальных классов. *Известия РГПУ имени А. И. Герцена. Серия "Педагогика, Психология"*. 2008. С. 329–337.
14. Якиманская И. С. Требования к учебным программам, ориентированным на личностное развитие школьников. *Вопросы психологии*. 1994. № 2. С. 64–76.

References

1. Abulkhanova-Slavskaya, K. A. (1991). *Stratehiya zhyzny* [Life strategy]. Moskva: Mysl [in Russian].
2. Bohdanova, R. U. (2000). Teoretyko-pedahohycheskye osnovy razvytiya tvorcheskoi yndyvudualnosti subektov obrazovaniya [Theoretical and pedagogical foundations for the development of the creative individuality of educational subjects]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moskva [in Russian].
3. Druzhilov, S. A. (2010). *Yndyvudualnyi resurs cheloveka kak osnova stanovleniya professyonalizma* [Individual human resource as the basis for the formation of professionalism]. Voronezh: Nauchnaia knyha [in Russian].
4. Zakrevskiy, V. E. (1995). Yndyvudualnyi opyt – mezhdystryplynarnyi podkhod [Individual experience is an interdisciplinary approach]. *Vremia kultury y opyt lychnosti – Culture time and personality experience*. Odesa: Odeskyi oblyvkonkom [in Ukrainian].
5. Ysmahylova, F. S. (2000). Professyonalnyi opyt spetsyalystov y upravlenye ym v usloviakh formirovaniya rynochnoi ekonomyy [Professional experience of specialists and their management in the conditions of the formation of a market economy]. *Extended abstract of Doctor's thesis* [in Russian].
6. Kostiuk, H. S. (1979). *Navchalno-vykhovnyi protses i psykhologichnyi rozvytok osobystosti* [Primary-voluntary process and psychological development of a specialty]. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
7. Kremen, V. H. (2007). Yakisna osvita: novi vymohy chasu [Yakisna svita: new to the hour]. *Pedahohichna i psykhologichna nauky v Ukraini – Pedagogical and psychological sciences in Ukraine*. Kyiv: Pedahohichna dumka. (Vols. 1–3; Vol. 1) [in Ukrainian].
8. Laktyonov, A. N. (1998). *Koordynaty yndyvudualnogo opyta* [Individual Experience Coordinates]. Kharkov: Byznes-Ynform [in Ukrainian].
9. Osnyskiy, A. K. (1996). Problemy yssledovaniya subektnoi aktyvnosti [Problems in the study of subjective activity]. *Voprosy psykhologyy – Psychology issues*. 1. 1–19 [in Russian].
10. Serykov, V. V. (1999). *Obrazovanye y lychnost. Teoriya y praktyka proiektyrovaniya pedahohycheskykh system* [Education and personality. Theory and practice of designing pedagogical systems]. Moskva: Lohos [in Russian].
11. Khrystoforov, S. V. (2006). Definytsiya opyta v pedahohyke: sushchnostnye kharakterystyky [Definition of experience in pedagogy: essential characteristics]. *Yzvestiya RHPU ymeny A. Y. Hertseny – Bulletin of the Russian State Pedagogical University named after A. I. Herzen* [in Russian].
12. Shvalb, Yu. M. (2010). Zhyttieviy dosvid yak problema psykhologii svidomosti [Life is a problem of psychology of awareness]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina – Visnik of Kharkiv National University of the Name of V. N. Karazin*. 44. 178–181 [in Ukrainian].
13. Sheremeteva, O. V. (2008). Preobrazovanye subektnogo opyta studentov kak metodicheskaya zadacha podgotovky budushchykh uchytel'ei nachalnykh klassov [Transformation of the subjective experience of students as a methodological task of training future primary school teachers.]. *Yzvestiya RHPU ymeny A. Y. Hertseny – Bulletin of the Russian State Pedagogical University named after A. I. Herzen* [in Russian].
14. Yakymanskaia, Y. S. (1994). Trebovaniya k uchebnym programam, oryentirovannym na lychnostnoe razvytiye shkolnykh [Requirements for curricula focused on the personal development of schoolchildren]. *Voprosy psykhologyy – Psychology issues*. 2. 64–76 [in Russian].

Kononko E.

Doctor of Psychology, Professor, Head of the Department of Preschool Education of the Nizhyn State University named after Nikolai Gogol

INDIVIDUAL EXPERIENCE OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATION SPECIALISTS: ESSENCE, ACTUALIZATION AND CONDITIONS FOR DEVELOPMENT

The article substantiates the essence of the concept of "individual experience" as a personal integral, which includes knowledge, skills, abilities, habits, value system. It is stated that the indicators of the formation of individual experience of the future specialist of preschool education and effective organization of the educational process at the university is a holistic adequate scientific picture of the world as a system of ideas about general principles and laws of the universe and its place in it. Experience qualifies as a derivative of a person's life, and the main achievement is his creative activity. The author's typology of individual experience of the future teacher is presented, which includes the main four types: spiritual-systemic, personalized, productive-technological and adaptive-pragmatic. Criteria for the division into types of individual experience were: productivity of life and activity, development of self-awareness, the nature of motivation, basic personality traits. It is established that the representatives of the spiritual-systemic type are creative in solving problems of planetary scale; personalized – aimed at meeting their individual and social needs; productive – technological – seek to master technologies that ensure productivity; adaptive-pragmatic – try to function safely within the usual prescriptions in a narrow living space. These types of individual experience determine the meaning of life, ominent values, lifestyle and lifestyle. Important tasks of professional training of future teachers in higher education are the actualization in the educational process of each student's own experience, awareness of their features, understanding the need to update their own experience, take into account the realities of life, recognize the priority of spiritual development. The psychological and pedagogical conditions for optimizing the educational process include: expanding the knowledge of student youth by increasing information on a planetary scale, strengthening the spiritual component in the teaching of humanities and art cycles; bringing the content of education closer to modern realities, forming an adequate picture of the world and self-concept; creating a creatively saturated environment, avoiding stereotypes; ensuring the balance of basic educational information and the development of openness to the new; fostering a conscious attitude to life, cultivating needs, developing reflection, promoting awareness of the feasibility of changes in individual experience.

Key words: experience, world picture, typology of individual experience, conditions of development of individual experience of future teacher.